

3.9.2019

EOAK/4575/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen**Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia****VANKIEN KULJETUS JUNALLA (VANKIVAUNU)**

Tarkastuspöytäkirja

Tarkastuskohde	Vankien junakuljetuksen vankivaunu
Tarkastusajankohta	20.8.2019
Osallistujat EOAK:sta	Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia Tarkastaja Reima Laakso
Osallistujat tarkastuskohteesta	Vartija - - - Vartija - - -

1 Yleistä

Apulaisoikeusasiamies (AOA) Pasi Pölösen määräyksestä vankeja kuljettaviin juniin suoritettiin ennalta ilmoittamaton tarkastus 29.5.2018 (EOAK/2648/2018). Tarkastuksella havaittiin varsin vakavia puutteita vankien olosuhteissa kuljetuksen aikana. Tarkastuspöytäkirjassa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä (jäljempänä keskushallintoyksikkö) pyydettiin ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin pöytäkirjan kannanotot ovat antaneet aihetta. Keskushallintoyksikkö toimitti pyydetyn selvityksen ja ilmoituksen toimenpiteistä 25.10.2018.

AOA Pölönen määräsi tehtäväksi ennalta ilmoittamattoman jälkitarkastuksen vankeja kuljetta-vaan junaan 20.8.2019 sen selvittämiseksi ja varmistamiseksi, mihin toimenpiteisiin Rikosseuraamuslaitoksessa oli ryhdytty edellisen tarkastuksen havaintojen johdosta.

Vankien kuljetukseen käytetään kahta eri vankivaunua (nrot 11003 ja 11004) ja tarkastus kohdistui nyt vankivaunuun nro 11004. Jälkitarkastus kohdistui mahdollisesti toiseen vankivaunuun kuin edellinen tarkastus. Saadun tiedon mukaan molemmat vaunut ovat lähtökohtaisesti samanlaisia. VR pyrkii siihen, että molempia vaunuja käytetään ajossa yhtä paljon.

Vankivaunun henkilökunnan työtilassa huomiota kiinnitti tilan meluisuus ja se, että keskustelu vartijoiden kanssa ei ollut mahdollista tavallisella puheäänellä. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan työterveyshuolto on käynyt tutustumassa tiloihin. Oikeusasiamiehen kanslian tiedossa ei ole, onko asia tältä osin johtamassa joihinkin toimenpiteisiin. Vankivaunun selleissä ei havaittu samanlaista meluhaittaa.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OP-CAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Pääpaino tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä

havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnoista vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Oikeusasiamiehen teemaksi vuodelle 2019 on otettu oikeus yksityisyyteen. Tähän liittyen tarkastuspöytäkirjassa oli katsottu, että wc:n käyttö tulee järjestää vangin yksityisyydensuojaa kunnioittavalla tavalla. Tämä asia on huomioitu ja asiaa on käsitelty jälkitarkastuksen tarkastuspöytäkirjan kohdassa 2.2 koskien vankien pääsyä erilliseen wc-tilaan.

2 Tarkastushavainnot ja kannanotot

2.1 Juomakelpoisen veden saatavuus

Edellisellä tarkastuksella oli jäänyt epäselväksi, oliko vankien saatavilla juomakelpoista vettä. Vangeilla ei ollut saatavilla muuta kuin sellin hanasta tulevaa vettä ja sen juomakelpoisuudesta saadut tiedot olivat ristiriitaisia. Vartijoilla oli se käsitys, että vesi on juotavaa. AOA totesi, että vankien saatavilla tulee olla juomakelpoista vettä ja että selleissä tulisi olla vangeille ilmoitus, voiko hanavettä käyttää juomavetenä vai ei.

AOA:n mukaan vankien mahdollisuus saada matkan aikana juomavettä tuli joka tapauksessa laittaa välittömästi kuntoon, tarvittaessa hankkimalla pullovettä vankien käyttöön. Vangeilla tuli ehdottomasti myös olla tieto siitä, että juomavettä on saatavilla ja asiasta tuli tiedottaa riittävän selvästi sekä ottaen huomioon myös suomen kieltä taitamattomat vangit.

- Keskushallintoyksikön mukaan 25.6.2018 lähtien vankien käyttöön on järjestetty juomavettä pulloissa. Keskushallintoyksikössä on laadittu tiedote vankivaunun selleihin siitä, että vartijat jakavat pyynnöstä juomavesipulloja ja että hanoista tulevaa vettä ei tule juoda. Tiedote on suomen ja ruotsin lisäksi käännetty arabiaksi, englanniksi, latviaksi, romaniaksi, venäjäksi ja viroksi. VR:n toimittaman selvityksen mukaan vankivaunun säiliöiden vesi ei ole juomakelpoista. VR on ilmoittanut lisäävänsä infotekstin veden juomakelvottomuudesta hanojen yhteyteen.

Tarkastushavainnot

Vankeja varten oli hankittu pullovettä vankivaunuun ja vesipullot olivat myös vankien saatavilla. Tarkastuksen aikana vangeilla oli vesipulloja hallussaan ja niitä annettiin myös vangeille heidän pyytäessään niitä.

Vankivaunun sellien oven sisäpuolella oli kahdeksalla kielellä ilmoitus siitä, että juomavettä saa vartijoilta pyytämällä vesipulloissa ja että hanoista tulevaa vettä ei saa juoda. Tieto siitä, että vettä saa vartijoilta pyydettäessä, oli myös seinällä olevassa lämpimän ruoan tarjoamista koskevassa tiedotteessa.

Vesihanojen yläpuolella ei ollut kuitenkaan erikseen infotekstiä hanaveden juomakelvottomuudesta, vaikka VR oli ilmoittanut sellaisen lisäävänsä. Vaikka hanaveden juomakelvottomuudesta oli ilmoitus useammalla kielellä, AOA pitää perusteltuna, että myös hanan viereen kiinnitettäisiin informaatiota, joka osoittaa veden olevan juomakelvotonta. Informaatioissa tulisi ottaa huomioon, että vaunuissa kuljetetaan myös luku- ja kirjoitustaidottomia vankeja – esimerkiksi käyttämällä juomakelvottomuudesta kertovaa kuvaa tai merkkiä.

2.2 Erillisen WC-tilan käyttömahdollisuus

AOA katsoi, että silloin kun sellissä on useampi kuin yksi vanki, vangilla tulee olla mahdollista käyttää erillistä wc-tilaa muiden läsnä olematta. AOA katsoi, että heillä tulee olla myös tieto tästä mahdollisuudesta ja että asiasta tulee tiedottaa riittävän selvästi ja ottaen huomioon myös suomen kieltä taitamattomat vangit.

- Keskushallintoyksikön mukaan se on laatinut asiasta tiedotteen vankivaunun selleihin laitettavaksi. Tiedote on laadittu kahdeksalla kielellä. Oulun vankilan mukaan jokaiselle vangille kerrotaan mahdollisuudesta käyttää erillistä wc-tilaa sen lisäksi, että mahdollisuudesta kerrotaan sellinovessa olevassa tiedotteessa.

Tarkastushavainnot

Tarkastettujen sellien ovissa oli kahdeksalla kielellä tieto siitä, että halutessaan vanki pääsee käyttämään erillistä wc:tä yksin ja että vangin tulee pyytää vartijoita pääsyä erilliseen vessaan.

Tarkastuksen aikana vain yhdessä sellissä oli enemmän kuin yksi vanki. Kyseisessä sellissä oli kaksi vankia ja he olivat tietoisia siitä, että heillä on mahdollisuus päästä erilliseen wc-tilaan.

2.3 Hälytyslaitteiden kunto ja niiden tarkastaminen

Tarkastuspöytäkirjassa AOA piti perusteltuna, että vankivaunun hälytys- ja muiden teknisten laitteiden toimintakunto tarkastettaisiin säännönmukaisesti, mieluiten aina kuljetuksen päätyttyä. AOA ei pitänyt mitenkään poikkeuksellisena, että laitteita on vahingoitettu tai että niihin jo ikänsäkin puolesta tulee vikaa. Vartijakutsun osalta myös lainsäädäntö edellyttää toimivaa hälytyslaitetta.

- Keskushallintoyksikön mukaan sellien hälytyslaitteiden toimintakunto tulisi tarkastaa jokaisen kuljetuksen päätyttyä asianmukaisesti ja että vankia ei saa kuljettaa sellaisessa vankivaunun sellissä, jonka hälytyslaite ei ole toimintakunnossa. Oulun vankilan mukaan sellien turvallisuus- ja hälytyslaitteet tarkastetaan aina ennen jokaisen kuljetuksen alkamista.

Tarkastushavainnot

Vangin painaessa hälytys/vartijakutsupainiketta valo syttyy vartijoiden työtilan näyttötaululla. Tarkastuksella tarkastetut vartijakutsupainikkeet toimivat moitteetta. Vartijat kertoivat, että vartijakutsupainikkeiden toimivuus testataan ja varmistetaan aina ennen jokaisen kuljetuksen alkamista. VR on toimittanut suoran puhelinumeron, johon voi ilmoittaa vioista ja vartijoiden mukaan menettely oli toiminut hyvin. Vartijoiden käytössä ei ollut tarkastuslistaa, johon voisi merkitä tarkastetut kohteet. Sen sijaan he pitivät vikailmoituksista erillistä listaa, joka toimi informaationa kullekin vuorossa olevalle vartijalle.

Vartijakutsupainikkeen kohdalla ei ainakaan kaikissa selleissä lukenut mitään kyseisen painikkeen käyttötarkoituksesta. Sama koski myös sen alapuolella olevaa wc:n huuhtelupyntöpainiketta. Todettakoon, että tarkastuksella haastatellut ensi kertaa vankivaunussa olleet vangit eivät olleet tietoisia siitä, miten heidän tulee toimia wc:n käytön jälkeen.

AOA katsoi, että vartijakutsupainikkeen kohdalla tulee aina ilmetä selvästi, että kyse on hälytyslaitteesta, jonka avulla saadaan yhteys henkilökuntaan. Myös wc:n huutelu-pyntöpainikkeen kohdalla on perusteltua ilmetä sen käyttötarkoitus.

2.4 Siisteys

Edellisellä tarkastuksella selleissä oli sekä siivoamattomia roskia että pinttynyttä vanhaa likaa. AOA katsoi, että siisteydestä ja esimerkiksi patjojen kunnosta tulisi pitää parempaa huolta.

- Keskushallintoyksikön mukaan VR on ollut yhteydessä vankivaunun siivouksen hoitavaan SOL:n siivouspalveluun siisteystason nostamiseksi. Välittömänä toimenpiteenä seinien töhryt on poistettu vaunuista ja seinien puhdistaminen töhryistä on otettu säännöllisen puhdistuksen piiriin. VR on ilmoittanut uusivansa vankivaunujen patjat. Keskushallintoyksikkö totesi, että mikäli siivouksen laatutaso ei ole normaalikäytössä riittävää, tulee vankivaunun vartijoiden ilmoittaa välittömästi tekemistään havainnoista ja puutteista suoraan VR:lle yhteystietokorttien mukaisesti. Oulun vankilan mukaan siivouksen osalta huomautettavista asioista soitetaan SOL:n siivouspalveluesimiehelle.

Tarkastushavainnot

Tarkastuksella vaikutti siltä, että sellien siisteys ei ollut ainakaan parantunut viime tarkastuksesta. Vartijoiden mukaan osa selleistä (sellit 5 ja 6) oli tällä kertaa jäänyt kokonaan siivoamatta. Havaintojen perusteella myös siivotut sellit olivat varsin likaiset ja esimerkiksi seinien puhdistamista töhryistä ei ollut tehty kovinkaan hyvin.

Vankivaunujen siivoamisesta vastaava yritys on vaihtunut viime tarkastuksen jälkeen ja kesäkuusta 2019 lähtien siivouksesta on vastannut RTK-palvelu. Vartijat ovat olleet siivouksen ongelmista yhteydessä VR:lle, mutta heitä on kehoitettu olemaan asiasta yhteydessä suoraan siivouksesta vastaavaan yritykseen. Vartijoiden mukaan heillä ei ole puhelinnumeroa, johon he voisivat soittaa yritykseen siivouksen ongelmista. Vartijoille on annettu ainoastaan RTK-palvelun sähköpostiosoite, johon asiasta voi ilmoittaa.

AOA katsoi, että sellien siivouksen tasoa ei voida pitää tyydyttävänä. Ongelmia vaikuttaa olevan myös siinä, miten vankivaunun henkilökunta pystyy viipymättä ilmoittamaan siivouksen puutteista siivouksesta vastaavalle yritykselle.

Myönteisenä asiana huomioitiin, että selleihin oli hankittu uudet patjat. Toisaalta uusienkin patjojen päällysten puhtaanapidossa näytti olevan toivomisen varaa.

2.5 Vankivaunun lämpötila

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan vaunu voi kesällä olla tukahduttavan kuuma. AOA kehotti selvittämään, onko sellien liialliselle kuumuudelle tehtävissä mitään. AOA:n mukaan myös ilmanvaihtokanavien puhdistustarvetta tulisi selvittää. Tarkastajien huomiota oli kiinnittänyt se, että ilmanvaihtokanavat olivat ainakin päältä päin osittain liasta mustia.

- Keskushallintoyksikön mukaan VR on ilmoittanut ryhtyvänsä ilmanvaihtokanavien säännölliseen nuohoamiseen ja ilmanvaihtoventtiilien parempaan pudistamiseen. Keskushallintoyksikön näkemyksen mukaan nopea, joskin rajallinen keino voisi olla ikkunoiden kalvottaminen. Rikosseuraamuslaitos kehotti välttämättömänä toimenpiteenä VR:ää hankkimaan vankivaunuun lämpöä ja auringonvaloa heijastavat ikkunakalvot tai verhot.

Tarkastushavainnot

Vankivaunun ikkunoihin oli asennettu lämpöä ja auringonvaloa heijastavat ikkunakalvot. Vankivaunun henkilökunnan mukaan ikkunakalvot asennettiin heinäkuun alussa ja niillä on ollut alentavaa vaikutusta vankivaunun lämpötilaan. Vankivaunun henkilökunnan tilassa, jonka ikkunoissa oli myös kalvot ja ikkunoiden edessä verhot, mitattiin junan liikkuessa klo 11.40 lämpötilaksi +23,2 astetta.

2.6 Tupakoimattomien vankien selliin sijoittaminen

AOA totesi, että tupakoimatonta vankia ei tule vastoin tahtoaan sijoittaa tupakoivien vankien kanssa samaan selliin. Kyseessä on asia, jota vangilta tulee tiedustella. Vanki ei välttämättä huomaa oma-aloitteisesti ottaa asiaa esiin.

- Keskushallintoyksikön mukaan vartijoita on muistutettu, että jokaiselta vangilta tulee aina oma-aloitteisesti tiedustella mahdollinen tupakoimattomuus. Oulun vankilan mukaan jokaiselle tupakoimattomalle vangille järjestetään savuton tila, jossa voi matkustaa. Tästä kerrotaan kaikille, jotka vankivaunuun saapuvat.

Tarkastushavainnot

Tupakoimattomassa sellissä (selli 1) oli tupakoimaton vanki. Vanki kertoi, että henkilökunta oli kysynyt häneltä tupakoinnista ennen selliin sijoittamista.

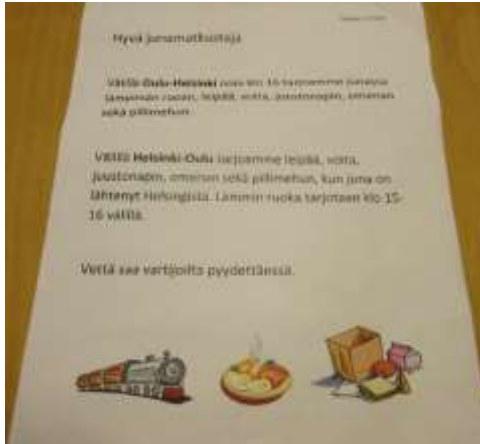
2.7 Ruokahuolto kuljetuksen aikana

Edellisessä tarkastuspöytäkirjassa AOA totesi, että eväspussin sisältö on niukahko eikä vaikuttaisi vastaavan ruokamäärältään lämmintä ateriaa, jota eväspussin on ajateltu korvaavan. Erityisesti jos vangilta jää matkalla olon vuoksi useampi lämmin ateria väliin, joka vankivaunun pitkän reitin takia on mahdollista, päivän ravintomäärä muodostuu vähäiseksi. AOA kehotti harkitsemaan mm. matkaeväiden määrällistä ja laadullista riittävyttä. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota siihen, että sellaisten vankien, joiden terveydentila edellyttää tiettyä ruokavaliota (kuten diabeetikot), tarpeet on huomioitu.

- Keskushallintoyksikön mukaan se on saattanut AOA:n tarkastuspöytäkirjan ruokahuollon kehittämistyöryhmän tietoon. Matkaeväiden määrällistä ja laadullista riittävyttä koskevat tarkastushavainnot ja kannanotot, kuten myös erityisruokavaliolla olevien vankien tarpeet, otetaan huomioon valtakunnallisen vankien ruokahuoltoa koskevan kokonaisuudistuksen yhteydessä. Eväspussien sisällölliset muutokset tullaan näin ollen toteuttamaan aikaisintaan vuonna 2020.

Tarkastushavainnot

Ruokahuollossa oli tapahtunut merkittävä muutos siinä, että vankivaunussa oli ryhdytty tarjoamaan vangeille päivälliseksi lämmintä ruokaa 1.7.2019 lukien. Ruoka tarjotaan kaikille päivällisaikaan junassa oleville vangeille, joilla junamatkan vuoksi jää ruoka omassa laitoksessa saamatta. Vankivaunun sellien oven sisäpuolella oli tiedote lämpimän ruuan tarjoamisesta.

Vankivaunun jääkaapissa oli Leijona Cateringin tekemiä ruoka-annoksia, joita vartijat lämmittävät mikroaaltouunissa ja vievät vangeille.

Vangeille jaetaan matkan alkaessa myös eväspussi, joka sisältää leipää, voita, juustonapin, omenan ja pillimehun.

Tarkastajille kerrottiin, että käytössä oli kolminkertainen kirjanpito ruuan jakamisesta. Siten varmistetaan siitä, että kukaan kuljetettava vanki ei jää ilman ruokaa.

AOA piti erittäin myönteisenä seikkana sitä, että lämpimiä aterioita on alettu tarjoamaan vangeille junakuljetusten aikana. AOA kiinnittää keskushallintoyksikön huomiota kuitenkin siihen, että tämän johdosta on myös ilmeinen tarve päivittää ruokahuollosta annettua määräystä.

2.8 Terveysthuollon toteutumiseen liittyvät asiat

Tarkastuspöytäkirjassa AOA suositti, että vankivaunuissa olisi hyvä olla olemassa varalla ilman reseptiä saatavia särkylääkkeitä. Lääkkeiden antaminen tulee kuitenkin aina merkitä siten, että se tulee myös terveydenhuollon tietoon. AOA pyysi selvittämään, miten vankivaunussa menettellään ilman reseptiä saatavien särkylääkkeiden antamisen suhteen.

AOA suositti myös, että vankivaunuissa olisi sydäniskuri (defibrillaattori).

- Keskushallintoyksikön mukaan vankivaunussa on varalla särkylääkettä, jota annetaan sitä pyytävälle vangeille. Särkylääkkeen antamista ei kuitenkaan kirjata ylös. Keskushallintoyksikkö yhtyi AOA:n kannanottoon, että särkylääkkeen antaminen tulisi merkitä siten, että se välittyy myös terveydenhuollon tietoon. Keskushallintoyksikkö ryhtyy selvittämään yhdessä Vankiterveydenhuollon yksikön (VTH) kanssa, miten asiassa tulee menetellä.
- Keskushallintoyksikön mukaan sydäniskuri voisi olla suositeltava lisä vankivaunun varustukseen ja sen hankkimista voidaan harkita.

Tarkastushavainnot

Vankien saatavilla oli reseptivapaata särkylääkettä. Vartijoiden mukaan heille ei ollut tullut ohjeistusta siitä, mihin heidän tulisi merkitä reseptivapaan särkylääkkeen antaminen. Heillä ei ollut myöskään ohjeistusta, mihin heidän tulisi merkitä reseptilääkkeiden antaminen sellaisille kuljetettaville, jotka tulevat suoraan poliisivankilasta.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan Oulun vankilassa on harkinnassa sydäniskurin hankinta.

Tarkastajat saivat nähtäväksi ensiapulaukun, jota kerrottiin päivitetävän säännöllisesti. Lisäksi vankivaunussa oli käytössä adrenaliini-kynä, jota käytetään anafylaksian (äkillinen yliherkkyysreaktio) ensihoitona. Vartijat ovat saaneet ensiapukoulutuksen ja osaavat käyttää adrenaliinikynää.

Vankivaunussa on ollut kuljetettavana myös diabetesta sairastavia vankeja. Insuliinikynä annetaan vangille selliin, ellei ole erityistä syytä (kuten itsetuhoisuus). Jälkimmäisessä tapauksessa insuliinikynää säilytetään muiden lääkkeiden tavoin henkilökunnan tilassa.

AOA pitää tärkeänä, että keskushallintoyksikkö selvittää yhdessä VTH:n kanssa, miten tieto kuljetettaville annetuista lääkkeistä siirtyy terveydenhuoltoon. AOA piti myönteisenä, että vankivaunuun harkitaan hankittavaksi sydäniskuri. AOA halusi vielä muistuttaa siitä, että käytössä olevaa insuliinia ei saa altistaa yli 30 asteen suoralle kuumuudelle eikä auringonvalolle.

3 Yhteenveto ja toimenpiteet

Apulaisoikeusasiamies oli tyytyväinen toimenpiteisiin, joihin Rikosseuraamuslaitos ja VR olivat ryhtyneet viime tarkastuskertomuksen havaintojen johdosta. Jälkitarkastuksella havaitut ongelmat eivät olleet enää kovin merkittäviä pois lukien havaitut puutteet hälytyslaitteiden merkitsemisessä ja siivouksen tasossa.

Apulaisoikeusasiamies saattaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ja Oulun vankilan tietoon edellä mainitut tarkastushavainnot. Apulaisoikeusasiamies pyytää Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä ilmoittamaan 1.12.2019 mennessä, mihin toimenpiteisiin seuraavat kannanotot ovat antaneet aiheita.

- kohdassa 2.1 todettu hanan viereen merkittävästä informaatiosta veden juomakelvottomuudesta.
- kohdassa 2.3 todettu hälytyslaitteen ja wc:n huuhtelupyntöpainikkeen viereen tehtävästä merkinnästä niiden käyttötarkoituksesta.
- kohdassa 2.4 todettu vankivaunun siivoukseen puutteisiin liittyvistä asioista.

- kohdassa 2.7 todettu vankien ruokahuoltoa koskevan määräyksen päivittämisen tarpeesta.
- kohdassa 2.8 todettu tiedonkulusta vankiterveydenhuoltoon.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Matti Vartia
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri